

УДК 323.15.001.3

Логвінов Антон, Чальцева Олена

САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ ЕТНІЧНИХ ГРУП В ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ КОНФЛІКТАХ

У статті розглядається проблема ідентичності національних і етнічних меншинств у розвинених країнах Європи та країнах СНД. Аналізуються передумови виникнення міжетнічних конфліктів, вплив етнічної ідентифікації на розвиток конфліктів, з'ясовує основні етапи зародження етнічного конфлікту, чинники самоідентифікації етносу в державі.

Ключові слова: ідентичність, самоідентифікація, міжнаціональні конфлікти, субнації, етноплюралізм.

Logvinov A., Chaltseva O. Selfidentification of ethnics groups in ethnics conflicts

This article is devoted the problem of identity of national and ethnic minorities in the developed countries of Europe and countries of the CIS. An author analyses preconditions of origin of intergovernmental ethnic conflicts, influence of ethnic identification on development of conflicts, determines the basic stages of origin of ethnic conflict, factors of selfidentification of ethnic group in the state.

Key words: identification, selfidentification, intergovernmental ethnic conflicts, subnations, ethnic pluralism.

Логвинов А., Чальцева Е. Самоидентификация этнических групп в этнонациональных конфликтах

В статье рассматривается проблема идентичности национальных и этнических меньшинств в развитых странах Европы и странах СНГ. Анализируются предпосылки возникновения межэтнических конфликтов, влияние этнической идентификации на развитие конфликтов, определяют основные этапы зарождения этнического конфликта, факторы самоидентификации этноса в государстве.

Ключевые слова: идентичность, самоидентификация, межнациональные конфликты, субнации, этноплюрализм.

Сьогодні практично не існує етнічно однорідних країн. Процес радикалізації етносів, посилення міжетнічних суперечностей носить глобальний характер. Помітно посилився інтерес до етнічності, особливо до тих її аспектів, що стосуються етнічного відродження («ethnic revival»), процесу ідентифікації. Бажання з'ясувати, яким чином людина себе етнічно ідентифікує, яке значення для неї має етнічна належність і які поведінкові орієнтації та стратегії з нею пов'язані, дає змогу пояснення виникнення міжетнічних конфліктів. Міжетнічний конфлікт є одним із найбільш негативних наслідків загострення етнонаціональних взаємин.

У сучасній політологічній науці сутність етнічної ідентичності висвітлюється у працях таких зарубіжних вчених, як: Г. Айзекс, М. Вебер, М. Новак, Е. Сміт, Е. Шилз, Б. Андерсен, Ф. Барт, П. Брасс, М. Гехтер та інші. Серед російських вчених, які присвятили свої дослідження вивченню питання етнічної ідентичності, можна виділити Р. Г. Абдулатіпова, У. Шуваковича, С. А. Романенка. Особливої уваги заслуговують праці українських етнополітологів, які безпосередньо вивчають питання етнічної ідентичності в міжнаціональному конфлікті: Ф. М. Кирилюк, М. І. Обушний, М. А. Шульга, О. В. Картунов, Л. Нагорна та інші, які ґрунтували свої дослідження на виявленні причин і природи міжетнічних суперечностей, розробці теорій етнічної ідентичності та її впливу на розвиток і врегулювання міжнаціонального конфлікту. Але, незважаючи на ступінь розробленості проблеми етнічної ідентифікації в міжетнічних конфліктах, поза межами досліджень залишається виявлення ідентифікуючих ознак цих конфліктів, причин їх розгортання.

Отже, для повного розуміння етнічних конфліктів потрібно зрозуміти передумови формування національної ідентифікації на прикладі країн СНД та країн Західної Європи.

Проблема етнічних непорозумінь властива як демократичним, так і авторитарним системам. Проте реакція влади на етнічні проблеми різниться.

Авторитарна радянська система на межі 80-90-х років підтвердила висновок про національний ренесанс у сучасному світі та підвищення ролі нації як суб'єкта світового розвитку. Відбувся розпад СРСР, СФРЮ, ЧССР на низку незалежних держав. Більшість аналітиків вважають, що одна з головних передумов

конфліктів на просторі СНД закладена в особливостях формування радянської держави як унітарної і жорстко централізованої. «Радянська керівна еліта, – підкреслює Д. Малишева, – вбачала в етнічній, національній, релігійній розмаїтості загрозу тоталітарному характеру панування, і тому постійно боролася за уніфікацію» [3, с. 91].

Руйнація авторитарного режиму не тільки послабила центральну владу, а й викликала невдоволення національних еліт, відповідальних за стан справ у республіках, але при цьому позбавлених політичних, фінансових ресурсів. За цих умов етнополітичний чинник став могутньою основою масової політичної мобілізації [4, с. 25].

Хвиля міжетнічних конфліктів, що прокотилася Радянським Союзом протягом останніх десяти років його існування (грудень 1986 – Алма-Ата, 1988 – початок карабахського конфлікту, 1989 – Тбілісі, 1988–1990 – Прибалтика, 1990 – Таджикистан, 1989–1991 – Молдавія-Придністров'я), продемонструвала, що рушійною силою розвитку конфліктів були інтереси національних еліт, поширювалась регіональна ідентифікація [4, с. 27].

Держави, що утворилися при розпаді СРСР, не мали традицій демократичного здійснення етнополітики, не змогли на початку свого існування забезпечити належний регулюючий вплив на перебіг етносоціальних та етнокультурних процесів, а в окремих випадках відходили від демократичних принципів їх здійснення.

Інша ситуація відповідно етнічного конфлікту склалася в демократичних державах Західної Європи, де не ігнорували етнополітичний чинник ідентифікації. Прикладом може слугувати Великобританія, де відбувся процес інституціалізації шотландської, ольстерської і уельської автономій і перетворення їх на субнації. У Бельгії також мало місце фактично виникнення двох субнацій на основі валлонського і фламандського етносів. Навіть у благополучній Франції все не так спокійно в етнонаціональному плані. Йдеться не лише про взаємини між французами, з одного боку, і корсиканцями, бретонцями, ельзасцями і басками, – з іншою, але і про не такі вже невдалі спроби відродження провансальської мови та самосвідомості, незважаючи на багатовікову традицію асиміляції останнього [2, с. 320].

Своєрідна ситуація склалася у Швейцарії, де на паритетних началах співіснують чотири етноси: германошвейцарці, італош-

вейцарці, франкошвейцарці і ретороманці. Останній етнос, будучи найбільш слабким, піддавався асиміляції з боку інших, і важко передбачити, якою виявиться реакція на це етнічно свідомої її частини, передусім інтелігенції [2, с. 322].

Основним принципом для вирішення етнічних конфліктів у Європі, на думку більшості фахівців з цієї проблеми, є загальноєвропейська ідентичність. Вона включає в себе принцип етноплуралізму, що поєднує комплекс народів та культур, об'єднаних спільними рисами – проживанням у Європі, приналежністю до ЄС, демократичними державами як формою державного устрою, капіталізмом як рушійною силою економіки. Хоча європейська ідентичність бере до уваги права та інтереси народів як окремих етнічних структур, і фактично передбачає принципові відмінності народів Європи на культурному та духовному рівнях, прихильники теорії «патріотичного конституціоналізму» стверджують, що ідентичність, у рамках ЄС, розглядається як комплекс юридичних, політичних та моральних аспектів.

Отже, як бачимо, передумови для появи конфліктів у демократичних і перехідних політичних системах, на перший погляд, досить різні, але наслідок, один для всіх, – це посилення національної ідентифікації. Різниця полягає в тому, як влада на цей процес реагує. Якщо ця проблема ігнорується, то результатом є загострення міжетнічних суперечностей і довготривалий процес їх вирішення.

У демократичних системах формування цивілізованої етнополітики зорієнтовано на пошук оптимальних шляхів мирного співіснування різних етнічних груп. Насамперед питання вирішуються у правовій площині. На сьогодні на міжнародному рівні ще не вироблені чіткі дефініції національної меншості і її прав. При визначенні цієї дефініції беруться до уваги такі чинники, як кількісний аспект, не пануюче становище, відмінності в етнічному або національному характері, культурі, мові або релігії, а також індивідуальне ставлення (ухвалення рішення про приналежність або неприналежність до нацменшості). Наприклад, у Німеччині національними меншинами визнають себе фризів, данців, сорбів, циганів (роми). А ось євреїв себе нацменшістю не визнають, а вважають себе релігійною конфесійною групою. Уйгури в Китаї (10 мільйонів чоловік) нацменшість, багатомільйонне населення курдів, росіяни в країнах СНД і Балтії також є нацменшостями.

Невизначеність категорії «національна меншість» призводить до невизначеності її прав у національних конституціях. Так, на прикладі Македонії не забороняється створення політичних партій на етнічній основі, а у Болгарії Конституція забороняє створення таких партій. У Румунії заброньовані місця в парламенті для нацменшостей, а в Німеччині бронювання таких місць визнається антиконституційним. Питання про участь національних меншин в ухваленні рішень також залишається відкритим, а це породжуватиме конфліктні ситуації скрізь, де існує нерівний доступ до влади різних національних груп [1, с. 60].

Таким чином, ми можемо стверджувати, що передумови виникнення міжетнічних конфліктів у кожній з проаналізованих держав дуже схожі, на них не впливає рівень економічного чи культурного розвитку країни, але головною причиною є самоідентифікація етнічних груп. На нашу думку, можна виділити основні передумови (етапи) зародження етнічних конфліктів, що допоможе при подальшому аналізі кожного окремого конфлікту та виявленні превалюючого ідентифікаційного чинника. Отже, на нашу думку, загальними для різних країн етапами є: відродження рідної мови та елементів рідної культури (в країнах СНД – після розпаду СРСР, в країнах Європи – історичні передумови, або «міфологічні»); зміцнення почуття етнічної спільності, наросування етнічної ідентичності; формування конкретних цілей боротьби – від не територіальної культурної автономії до повної державної незалежності; економічна суверенізація; звернення до міжнародних інститутів у пошуках визнання і підтримки свого права на самовизначення; проголошення повної незалежності, юридична суверенізація.

Країни СНД мають можливість використати стратегії врегулювання міжетнічних конфліктів згідно з досвідом країн Західної Європи. Демократичні принципи вирішення національного питання, які були розроблені в цих державах, включають в себе: право націй на самовизначення (хоча це суперечить іншому принципу міжнародного права – права на територіальну цілісність держави); автономія, під якою розуміється широке внутрішнє самовизначення, де компактно проживає етнос; пріоритет права особи; рівноправ'я етносів, що проживають на одній території, формування та розвиток національній терпимості, використовуючи при цьому систему дії засобами масової інформації, за-

конодавчі акти. Комплексний вплив правового регулювання, мав позитивні наслідки у вигляді загального зниження рівню етнічної напруги, часткового вирішення етнонаціонального питання.

Література:

1. Етнополітична карта світу 21 століття : навчальний посібник / Жук П., Мазур Н., Соломонюк Р., Турчак Р. – Тернопіль : Мандрівець, 2000. – 240 с.
2. Касьянова М. М., Данченко І. Етнічні конфлікти в Європі: виклики європейській ідентичності // Історичні і політологічні дослідження. – 2011. – № 1–2 (47–48). – С. 320–324.
3. Малышева Д. Этнические конфликты на юге СНГ и национальная Безопасность России // Мировая экономика и международные отношения – 1994. – № 3. – С. 91–92.
4. Петровский В. В. Этнос и политика на исчезающем постсоветском пространстве : монография / В. В. Петровский. – Харьков : Золотые страницы, 2005. – 424 с.